

УДК 092+811.161 Грещук

Л.І. ПЕНА, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018
E-mail: liubov.pena@pnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-7154-4617>

УЧЕНИЙ, НАСТАВНИК, ПАТРІОТ: ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА ПРОФЕСОРА ВАСИЛЯ ВАСИЛЬОВИЧА ГРЕЩУКА

До когорти вихідців із Прикарпаття, відомих в Україні та за її межами своєю науковою діяльністю, належить Василь Васильович Грещук — доктор філологічних наук, професор, багаторічний завідувач кафедри української мови Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Саме завдяки йому ця кафедра стала потужним дериватологічним осередком. Натхненний учень і вірний послідовник ідей свого вчителя — професора Івана Івановича Ковалика, Василь Васильович виплекав плеяду словотворців, які успішно працюють у багатьох закладах вищої освіти України.

Розпочався життєвий шлях В.В. Грещука 2 червня 1949 року в селі Старі Кривотули Тисменицького району на Івано-Франківщині. За родинною традицією давати дітям імена їхніх родичів, батьки Василь і Ганна назвали сина на честь маминого брата Василя, який 1945 року трагічно загинув. Часто Василь Васильович любить жартувати, що він Василь у квадраті або дубельтовий Василь.

Старокривотульська восьмирічка, а після неї Отинійська середня школа — це перші пізнавально-навчальні сходинки, якими впевнено піднімався В.В. Грещук до майбутніх наукових вершин. Захоплення читанням сприяло тому, що вже в ранні учнівські роки він відчув потяг до слова, відкрив у ньому незбагненні глибини, зарекомендував себе як юний автор.

Цитування: Пена Л.І. (2024). Учений, наставник, патріот: штрихи до портрета професора Василя Васильовича Грещука. *Українська мова*, 3(91), 137—143.

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Статтю опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

У школі він успішно долав точні науки, передусім математику. Однак замилювання словом, прагнення зануритися в мовну стихію та пізнавати в ній певні закономірності все-таки переважили. Далі було навчання на українському відділі філологічного факультету Івано-Франківського державного педагогічного інституту імені Василя Стефаника (тепер Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника), який 1970 р. закінчив із відзнакою. Згодом деякий час працював учителем рідної мови та літератури у восьми-

річній школі села Мочулища Дубровицького району на Рівненщині, далі — у Петрівській середній школі на Івано-Франківщині.

1979 року В.В. Грещук захистив кандидатську дисертацію, присвячену українському словотвору, — «Словотвірна й лексико-семантична структура українських деад'єктивів на *-ість, -ство, -ота, -ина, -изна*». Науковим керівником був професор І.І. Ковалик, про якого Василь Васильович завжди згадує із вдячністю і теплом. Від 1977 року і дотепер В.В. Грещук працює у Прикарпатському національному університеті: спочатку асистентом; із 1980 року — старшим викладачем; із 1983 року — доцентом, а, захистивши 1993 року докторську дисертацію «Типологія українського відприкметникового словотвору» (науковий консультант — проф. А.П. Грищенко), з 1994 року — професором кафедри української мови. Деякий час виконував адміністративну роботу — обіймав посаду декана філологічного факультету. Упродовж 1992—2023 років очолював колектив однієї з найбільших університетських кафедр — кафедри української мови.

Як одна з тих, перед ким свого часу В.В. Грещук відкрив наукові обрії, вважаю його Справжнім Ученим, уважним, проникливим і вдумливим дослідником мовних глибин та вершин. Деякі студенти, які вступають на філологічний факультет (за їхніми ж словами) тільки через любов до літератури, саме завдяки лекціям Василя Васильовича зі вступу до мовознавства вже на першому курсі змінюють свої орієнтири — починають більше цікавитися питаннями мови, відкривати для себе мовний феномен, учаться самостійно аналізувати мовні явища і процеси, співвідносити мовну дійсність із реаліями навколишнього світу. Цьому сприяє викладацький хист В.В. Грещука, його вміння подати доступно, зрозуміло, цікаво складні наукові положення. Дотепер пам'ятаю, як на лекції з діалектології, пояснюючи фонетичні особливості кожного з наріч української мови, Василь Васильович розповів про один випадок із власного досвіду. Працюючи вчителем на Поліссі, молодий педагог, хоч і виявляв зацікавлення діалектними перлинами, усе-таки намагався привчити дітей розмовляти у школі літературною мовою. А однією з фонетичних рис північного наріччя є вимова голосного звука у на місці літературного *i*, наприклад замість *пiшов* кажуть *пушов*. Один учень ніяк не міг запам'ятати цього. Якось Василь Васильович, іду-

чи на засідання педагогічної ради, дав йому завдання написати в зошиті сто разів слово *пiшов*, маючи надію, що так школяр запам'ятає правильну вимову. Хлопчина виконав завдання, а вчителя все ще не було. Трохи почекавши, він написав: «Я сто разів написав слово *пiшов* і *пушов* додому».

Постійно працюючи зі студентською молоддю, плекаючи вчительську, викладацьку й наукову еліту, досвідчений професор довіряє молодим, підтримує їх, не боїться доручати їм відповідальні ділянки роботи. Пам'ятаю, як Василь Васильович запропонував мені вести практичні заняття з дисципліни, лекції з якої він читав, відразу, коли я почала працювати на кафедрі університету. З одного боку, охоплювала радість, бо це довіра мого колишнього викладача, а з іншого, — огортав певний страх, бо це й відповідальність. Я погодилася. Василь Васильович допомагав справді цінними порадами, методичними матеріалами, підручничовою й науковою літературою, а нерідко (що не менш важливо) просто підбадьорливим словом. Перед іспитом і на самому іспиті, який він приймав, я хвилювалася, напевно, більше, ніж студенти: як глибоко вони засвоїли програмовий матеріал, які результати нашого спільного навчання та мого викладання, чи й далі наставник довірить мені цей курс? І ніби гора з пліч зсунулася, коли після екзамену Василь Васильович висловив задоволення відповідями студентів. Це окрилило, стимулювало до роботи та професійного зростання.

У науковому світі В.В. Грещук відомий насамперед як дослідник словотвірного рівня мови. Полівекторність і різноаспектність дериватологічних студій дає нам змогу відзначити його вагомий внесок у вивчення багатопланових явищ словотвірного рівня української мови. У своїх працях він розвинув ідеї І.І. Ковалика, заклав підвалини й обґрунтував теоретичні засади основоцентричного словотвору. Глибина занурення в лінгвістичні проблеми, залучення до аналізу багатого емпіричного матеріалу, що забезпечило достовірність отриманих результатів, урахування напрацювань попередників та сучасників (як українських, так і зарубіжних мовознавців та фахівців інших галузей науки), виваженість, аргументованість і переконливість узагальнень та висновків, добірний науковий стиль — ось типові риси В.В. Грещука-дериватолога.

Але словотвором його наукові зацікавлення не обмежилися. Він належить до вчених із широким дослідницьким діапазоном, у якому поєднані теоретичні питання словотвору, проблеми історії української літературної мови, семасіології, діалектології, мови художньої літератури, мовної ситуації та формування літературної мови і граматичної думки в Галичині протягом XVIII—XX століть, роль окремих особистостей у розвої лінгвістичної україністики тощо. Його виважені, обґрунтовані розлогі доповіді й короткі виступи, що стосуються найрізноманітніших лінгвістичних проблем, неодноразово лунали на багатьох конференціях, симпозіумах, зустрічах, круглих столах як в Україні, так і за її межами. Активна мовознавча діяльність В.В. Грещука сприяла тому, що він брав участь у наукових заходах у Варшавському, Вроцлавському, Люблінському, Ягеллонському університетах, у природничо-гуманітарному університеті в

Седльце (Польща), Оломоуцькому університеті (Чехія), Мінському інституті іноземних мов, Гродненському університеті (Білорусь), Українському вільному університеті в Мюнхені (Німеччина) та ін.

Василь Васильович Грещук був ініціатором і організатором проведення трьох всеукраїнських наукових конференцій, присвячених сучасним проблемам української діалектології на базі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та його структурного підрозділу — Коломийського інституту. Він узяв участь в організації XIV Всеукраїнської ономастичної конференції, був співініціатором і співорганізатором наукових конференцій, присвячених ювілеям відомого мовознавця І.І. Ковалика.

Про високий рівень В.В. Грещука як науковця свідчать понад 300 його новаторських, актуальних та глибоких наукових студій. У його доробку кілька монографій як одноосібних «Український відприкметниковий словотвір» (1995), «Студії з українського мовознавства»¹, так і написаних у співавторстві, серед яких: «Василь Стефаник — художник слова» (1996), «Євген Желехівський у національно-культурному відродженні України» (1999), «Етнос. Соціум. Культура: регіональний аспект» (2006), «Нариси з основоцентричної дериватології» (2007), «Південно-західні діалекти в українській художній мові» (2010), «Aktualne problemy językoznawstwa słowiańskiego» (2012), «Тарас Шевченко: погляд з третього тисячоліття» (2015), «Діалектне слово в тексті та словнику» (2015), «Словотвір і текст» (2022) та ін.

Яскраву авторську індивідуальність В.В. Грещука засвідчує його обізнаність у різних сферах функціонування мови, висока майстерність у володінні добірним науковим стилем, уміння зацікавити читача предметом аналізу, аргументованість викладу та переконливість отриманих результатів і висновків. Особливо імponує те, що Василь Васильович за будь-якої нагоди намагається українізувати термінологію сучасної науки, обґрунтовано пропонуючи, де це можливо й доречно, власне українські відповідники до термінів іншомовного походження, що сприяє збереженню національного «обличчя» мовознавчої науки. Його позиція збігається з думкою українського мовознавця С.П. Самійленка, який уважав, що в питанні про те, якою мірою чужомовні слова можуть увіходити в українську мову, можна прийняти такий принцип: не цуратися їх, але й не бгати їх у нашу мову без потреби.

В.В. Грещук відомий і як редактор-упорядник багатьох збірників українознавчих матеріалів, зокрема: «Іван Огієнко і національно-духовне відродження України» (1992), «Просвіта: історія, постаті, чин» (1993), «Українознавство: документи, матеріали, раритети» (1999), «Українська мова: навчально-методичні та виховні аспекти» (1999), «Українська мова в освіті» (2000), «Актуальні проблеми українського словотвору» (2002) та ін.

Багато зусиль докладає професор В.В. Грещук до такої часозатратної, однак благородної та потрібної справи, як популяризація життя, діяльності та ідей видатних українців минулого і сьогодення, упорядковуючи й друкуючи окремими виданнями матеріали про них. Він опублікував такі

¹ Грещук В.В. (2009). *Студії з українського мовознавства: вибрані праці*. Івано-Франківськ: Місто НВ.

книжки: «Іван Могильницький. Відомість о руском язиці» (2003), «Іван Ковалик. Вчення про словотвір. Вибрані праці» (2007), «Листування Івана Франка та Бодуена де Куртене» (2008) тощо.

В.В. Грещук має напрацювання і в царині лінгвістичної персонології. Наукове видання «Українські мовознавці: нотатки» (2020 р., у співавт.) складене «із замальовок образів відомих українських мовознавців»², із якими спілкувався впродовж тривалого часу. Він натхненно та із вдячністю розповів про В.В. Німчука, Н.Ф. Клименко, Н.В. Гуйванюк, А.П. Грищенко, М.С. Паночка, М.Т. Демського, А.М. Залеського та ін. Його мета — не лише проаналізувати наукову діяльність відомих українознавців, про яких уже написано чимало праць, а «спроба на матеріалах особистих зустрічей, спільної праці підняти завісу під образами мовознавців — людей високих чеснот, внутрішньої краси, шляхетності» (див. прим.²).

Професор В.В. Грещук є головою редакційної ради «Вісника Прикарпатського університету», головним редактором науково-теоретичного журналу Інституту українознавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника «Українознавчі студії», членом редколегії науково-теоретичного журналу Інституту української мови НАН України «Українська мова».

Василь Васильович безпосередньо причетний до формування мовознавчих наукових кадрів. І не тільки як науковий керівник та консультант (підготував двох докторів філологічних наук, 27 кандидатів філологічних наук і одного доктора філософії), а і як заступник голови спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських дисертацій у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника, член спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських дисертацій у Львівському національному університеті імені Івана Франка та як член спеціалізованої вченої ради Дрогобицького національного педагогічного університету імені Івана Франка.

В.В. Грещук нагороджений почесними грамотами та медалями Міністерства освіти і науки України, Івано-Франківської обласної адміністрації та обласної ради, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Зокрема, за особисті заслуги в розвитку української науки, за багаторічну плідну педагогічну, наукову, виховну та громадську діяльність удостоєний премії імені Василя Стефаника (1999), премії голови Івано-Франківської обласної державної адміністрації та голови обласної ради в номінації «Відомий науковець року» (2010), Почесної грамоти Міністерства освіти і науки України, Почесної грамоти імені Президента НТШ Михайла Грушевського Наукового товариства ім. Шевченка в Америці (2001), почесних звань «Заслужений діяч науки і техніки України» (2014) та «Почесний професор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника» (2024), нагороджений медаллю «За заслуги перед Прикарпаттям» (2012), медаллю «За заслуги перед університетом» (2019) та багатьма іншими відзнаками. Вагомий внесок В.В. Грещука в

² Грещук В.В., Кононенко В.І. (2020). *Українські мовознавці: нотатки* (с. 115). Івано-Франківськ: Прикарпатський нац ун-т імені Василя Стефаника.

розвиток української мовознавчої науки та у справу плекання наукових кадрів поціновано, крім рідного університету, багатьма відзнаками інших закладів вищої освіти України, а саме: грамотами від керівництва Львівського національного університету імені Івана Франка, Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Донецького національного університету імені Василя Стуса, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Дрогобицького національного педагогічного університету імені Івана Франка.

Професор В.В. Грещук не є пасивним спостерігачем і відстороненим констатувальником процесів і явищ, що відбуваються в мові. Як людина із чіткою громадянською позицією в обстоюванні прав української мови на повноцінне функціонування в державі, уважаючи мову потужним засобом національної консолідації, він аналізує стан та перспективи рідної мови в Україні, її роль у збереженні самобутності українців за кордоном. Свої роздуми та конкретні пропозиції науковець висловлює в численних публікаціях із цієї проблематики, у яких він постає як активний громадянин-українець, котрий «послідовно, не декларативно, ...а на концептуальних засадах, на багатому мовному матеріалі відстоює пріоритети рідної мови, доводить її суспільну, політичну, культурну й освітньо-розвивальну функції»³.

В.В. Грещук упевнений, «якщо впродовж років українська мова нищилась на державному рівні, то й відроджувати її, активно впроваджувати у всі сфери буття нації теж треба на державному рівні. Успіх може бути забезпечений лише тоді, коли утвердження української мови в статусі державної» буде важливим складником державотворення⁴. На його глибоке переконання, в Україні саме українська мова — мова корінної нації — повинна стати засобом національного згуртування. Ставити питання по-іншому, уважає В.В. Грещук, неприродно, а отже, некоректно, адже перспективи розвитку української мови як державної пов'язані з «особистісним» фактором. Тому так важливо, щоб українською мовою спілкувалися не тільки чільні державні й політичні діячі, керівники на всіх щаблях влади, а й улюблені артисти, зірки естради, спортсмени, бо імідж особистостей, зокрема й мовний, є зразком для пересічних українців.

Уболіваючи за долю української мови й українськості загалом, В.В. Грещук наприкінці 1996 року організував та до 2014 року очолював Інститут українознавства при Прикарпатському університеті. Він поставив мету — об'єднати творчий колектив провідних учених гуманітарного й суспільного профілів для розв'язання тих наукових проблем українознавства, що перетинаються з проблемами інших галузей науки. Відтоді зроблено дуже багато для розширення знань про Україну, її мову, державність, культуру, історію тощо, повернуто із забуття чимало імен славних українців, відкрито для загалу різножанрові праці, які тривалий час через ідеологічні причини були

³ Кононенко В.І. (2009). Знання учений-українознавець. *Грещук В.В. Студії з українського мовознавства: Вибрані праці*. Івано-Франківськ: Місто НВ.

⁴ Грещук В.В. (2009). *Студії з українського мовознавства: Вибрані праці* (с. 406). Івано-Франківськ: Місто НВ.

забороненими, однак і досі не втратили своєї цінності й актуальності. Він також заснував та видавав з 1999 року до 2019 року науково-теоретичний журнал «Українознавчі студії» (усього 20 випусків).

В.В. Грещук спільно з Інститутом української мови НАН України був ініціатором створення 2001 року Прикарпатського дериватологічного центру імені Івана Ковалика, основні завдання якого — визначити й опрацювати актуальні проблеми українського словотвору; сприяти координації науково-дослідницької роботи з українського словотвору академічних науково-дослідних установ та мовознавчих кафедр закладів вищої освіти; організувати та проводити наукові конференції з актуальних проблем словотвору української мови; надавати науково-методичну допомогу з питань вивчення словотвору в середній і вищій школі; збирати матеріал до повної бібліографії зі словотвору української мови; виявляти перспективних дериватологів серед випускників закладів вищої освіти і сприяти їх науковому зростанню.

Під керівництвом та за активної участі В.В. Грещука виконано кілька держбюджетних тем: «Українська літературна мова у її взаємодії з південно-західними говорами» (2006—2008); «Основоцентричне дослідження українського словотвору» (2007—2010); «Гуцульська діалектна лексика в українській художній мові. Словник» (2009—2013); «Діалектна лексика Прикарпаття в українській художній мові» (2013—2015). Одним із результатів такої діяльності став унікальний лексикографічний проєкт — словник у двох томах «Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові» (1 том — 2019, 2 том — 2020) з додатком «Онімна лексика» (2023).

А ще Василь Васильович — добрий батько й чоловік, люблячий дідуся. Пригадую, коли далекого 1993 року після захисту докторської дисертації працівники рідної кафедри вітали його із цією віхою в житті, він узяв тоді ще малого свого сина Богданчика на руки, високо підняв і сказав: «Це моя найважливіша дисертація!».

У студентські роки В.В. Грещук був активним учасником інститутського танцювального ансамблю «Верховинка». Зараз разом з іншими колегами може зачарувати будь-яке товариство прекрасним співом. Він має хист чудового оповідача. А ще Василь Васильович дуже любить слухати мелодії на саксофоні.

Сердечно здоровлячи шановного ювіляра, бажаємо йому Божого благословення на нові лінгвістичні задуми, вагомі наукові здобутки і ще багато сповнених творчістю літ у мирній Україні!

Статтю отримано 30.07.2024

Liubov Pena, Candidate of Sciences in Philology,
Assistant Professor in the Department of Ukrainian Language
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
57 Shevchenko St., Ivano-Frankivsk 76018, Ukraine
E-mail: liubov.pena@pnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-7154-4617>

SCIENTIST, TEACHER, PATRIOT: PORTRAIT TRAITS
OF PROFESSOR VASYL VASYLIOVYCH GRESCHUK